

NÅGRA REFLEXIONER KRING EU:S ÖSTUTVIDGNING
Läromästare och elever

Relationen mellan EU och de östeuropeiska kandidatländerna har hittills liknat relationen mellan läromästare och elev. Det har handlat om export av så kallade »europeiska» standarder och normer från Väst till Öst. Många västeuropeiska lärdomar välkomnades av kandidatländerna, men inte känslan av att bli uppläxad av en allvetande läromästare. Frankrikes och Tysklands skarpa kritik av de öst- och centraleuropeiska staternas ställningstagande i Irakfrågan kan ses som exempel i sammanhanget. Man har hoppats på förståelse och respekt för egna nationella ambitioner och intressen och inte på en cementering av ett förhållande mellan centrum och periferi. Åtta forna öststater och cirka 73,1 miljoner människor med ursprung i länderna öster om före detta järnridån är sedan den 1 maj 2004 medlemmar i den Europeiska unionen. Detta har en omedelbar politisk relevans för resten av EU bland annat på grund av de nya nationernas förhållandevis stora makt i det utvidgade Europaparlamentet. I vilken riktning kommer de nya medlemmarna att påverka EU:s politik? För att söka svar på denna fråga är det enligt vår mening viktigt att rikta intresse mot de öst- och centraleuropeiska nationernas identiteter och deras idéer om europeisk integration, vilka i stor utsträckning kan påverka unionens politiska klimat. Frågor gällande de nationella identiteternas förhållande till utrikespolitik har under de senaste åren varit i fokus för många forskare

inom statsvetenskap. Till de tongivande inom området hör exempelvis Köpenhamnskolan med Ole Wæver i spetsen. Dess representanter menar att de inhemska diskurserna om en »nation» i respektive europeisk stat är relaterade till inhemska diskurser om Europa, vilka i sin tur påverkar staternas Europapolitik (Wæver i Wivel (ed.) 1998). Med anknytning till sådana tankegångar vill vi hävda att man i Västeuropa bör ha kännedom om nationellt orienterade förväntningar och farhågor som nya medlemsstater fått med sig in i unionen. Låt oss därför nedan diskutera hur nationella diskurser i de nya medlemsstaterna kan influera EU:s framtid vad gäller de federativa idéerna, unionens gemensamma utrikespolitik samt om medlemstaternas integration på jämlik grund.

Med de historiska erfarenheter och de nationsbildningsprocesser som Central- och Östeuropa har bakom sig är det föga troligt att regionens stater kommer att stödja projektet att omvandla EU till en politisk federation. Federativa idéer har lidit ett allvarligt bakslag i regionen under de senaste decennierna. Sovjetunionens, Tjeckoslovakien och Jugoslaviens sönderfall exemplifierar de federativa idéernas nederlag. Oviljan till att delta i federativa strukturer och att lämna ifrån sig en del av makten bottnar dessutom i synen på nation och stat. Medan den nationella gemenskapen uppfattas som ett absolut värde, ses staten som ett organ som bör tjäna nationen. Detta uttrycks i flera nya medlemsstaters konstitutioner. Regionens erfarenheter av kamp för självständighet och suveränitet på den internationella arenan medför en rädsla för att det egna inflyandet över nationernas framtid skall inskränkas. Central- och östeuropéer samlar sig snarare bakom en vision om EU som »l'Europe des Patries». Varje nations kulturella egenart skall härmed kunna bringas in i unionen. Polens ambition att i den europeiska konstitutionen betona Europas kristna arv kan tjäna som exempel. När man inom de nya medlemsländerna diskuterar de

mål som man har med EU-inträdet, betonas strävan att uppnå intern (ekonomisk-politisk) och extern (säkerhetspolitisk) stabilitet parallellt med målet att bevara och beskydda de nationella kulturerna och de nationella identiteterna. Det kan vara svårt att hitta en rätt balans mellan nationella intressen och hela unionens intressen. Nationella identiteter är dock inte några statiska fenomen. De kommer att influera de nya medlemmarnas utrikespolitik, men kommer samtidigt att förändras i takt med nationernas deltagande i unionens integration.

Frågor kring nationella identiteter kommer även att ha betydelse för unionens gemensamma utrikespolitik. Schengenavtalet och kravet på »täta» gränser implicerar en vilja att från det europeiska projektet exkludera stater öster om den Europeiska Unionen. I de nya medlemsländerna ogillas denna utveckling. Det finns en oro för att bland annat Ukraina och Vitryssland kan drivas och närmare Ryssland. Ett sådant scenario väcker farhågor i exempelvis Polen och de baltiska staterna som befärar ökad rysk makt i regionen och vill att de östliga grannarna skall få hjälp från EU för att utvecklas till demokratiska och EU-vänliga stater. Framväxten av en västeuropeisk »belägrad fästning» skulle gå stick i stäv med de sätt på vilka flera central- och östeuropeiska nationer definierar sin identitet. I den ungerska och den polska nationella diskursen finns sedan länge en självbild av att man utgör en bro mellan Öst och Väst. Man är beredd att föra en aktiv politik för vidare spridning av demokratiska principer och värderingar österut. Det finns dessutom relativt stora ungerska och polska minoriteter bortom unionens aktuella gräns. År 2001 antog det ungerska parlamentet en lag som ger etniska ungrare bosatta i grannländerna (bland annat i Rumänien och Ukraina) rätt till vistelse, arbete och utbildning i Ungern. Numera ökar oron för att denna lag inte ska kunna uppföljas i framtiden då landet kommer att omfattas av Schengenavtalet. Allt tyder på att Polen och Ungern kommer att motsätta sig byggandet av en mur kring EU. Allt-

för djupa ekonomiska och sociala skillnader mellan länderna på olika sidor om unionens gränser skulle försvåra samarbetet och möjligheten att bygga upp stabilitet i regionen.

Nationellt orienterade förväntningar och farhågor är sammankopplade med idéer om alla medlemsländers jämlika status i unionen. Det nya medlemskapet i EU tolkas symboliskt som ett erkännande av att man numera tillhör den europeiska kärnfamiljen och inte längre betraktas som fattiga kusiner. Det handlar om status och prestige. Tanken på att tillhöra ett europeiskt B-lag ter sig oroande. Den i Väst ökande retoriken om social turism, kriminalitet och andra faror som förknippas med de nya medlemsländerna har uppmärksammats. En sådan retorik är exakt vad EU-kritiker i den utvidgade unionen behöver. Negativa stereotyper om öst- och centraleuropéer, vilka finns i Väst, främjar EU-fientlig populism i Öst. Röster om att Väst söker politisk och ekonomisk dominans hörs allt oftare. Ett populistiskt parti med det tankeväckande namnet »Självförsvar» växer lavinartat i Polen enligt aktuella opinionsundersökningar. Farhågorna för ojämlig behandling härrör även från Västeuropas dubbla standarder och dubbla budskap. Många anser exempelvis att samtidigt som EU talar om den fria marknaden utformas en protektionistisk jordbrukspolitik. I detta sammanhang känner många bönder i de nya medlemsländerna en oro för sina exportmöjligheter. Dessutom menar man att det differentierade jordbruksstödet är orättvist och diskriminerande. Införandet av övergångsregler i fråga om arbetskraftens fria rörlighet uppfattas i de nya medlemsländerna som ett svek och anses strida mot unionens fundamentala principer. En gränsöverskridande arbetsmarknad är en viktig fråga som särskilt lyftes upp i de inhemska medierna inför folkomröstningarna om anslutning till EU. Med en uppmaning att se möjligheter med en gränsöverskridande arbetsmarknad övertalade man medborgarna att rösta »ja». Under de sista månaderna före inträdet

fick man uppleva hur tillgången till denna marknad begränsades för en tid framöver, vilket tolkas som ett uttryck för att integrationen pågår med olika hastigheter. Tankar om ett partiellt medlemskap oroar och bidrar till att tron på en europeisk gemenskap minskar. En sådan utveckling är olycklig och kan äventyra hela det europeiska integrationsprojektet.

För att minska risken för motsättningar i en växande union är det viktigt att EU tar de nya medlemsnationernas förväntningar och farhågor på allvar. I Väst bör man reflektera över relationen mellan läromästare och elev. En sådan relation kan utvecklas i positiv riktning om den bygger på ömsesidig respekt och förståelse. Det är enbart genom samarbete på jämlik grund och genom ett gemensamt ansvarstagande för unionens framtid som ett enat, fredligt och starkt Europa kan skapas. På så sätt kan vi lämna bakom oss den förlegade och destruktiva distinktionen mellan Öst och Väst och se fram emot morgondagens Europa. **P**

REFERENSER

WAEVER, O. (1998), »Explaining Europe by decoding Discourses», i A. Wivel (ed.) *Explaining European Integration*, Copenhagen, Copenhagen Political Studies.